

SIGURD JENSEN: *Under fælles ansvar. Københavns historie bind 5. 1900–1945.* Gyldendal, 1981. 396 sider. kr. 250. (Værket sælges kun samlet).

Hovedstadens historie må skrives i en meget vanskelig balancegang mellem lokalhistorie og Danmarkshistorie. Der var markante begivenheder af landspolitisk betydning i perioden 1900 til 1945, der faktisk foregik i København – ikke blot på Christiansborg og i regeringskontorene, men i bogstaveligste forstand på gaden. Borgerrepræsentationens march til Amalienborg under Påskekrisen og Folkestrejken 1944 er dramatiske eksempler. Problemet bliver hvor meget af det landspolitiske, der skal med for at gøre det lokale forståeligt for læseren; i den modsatte ende af skalaen bliver det et spørgsmål om, hvor mange helt lokale detaljer fra magistratens kontorer på rådhuset kan der redegøres for, uden at kontrasten til betydningsfulde ændringer i borgernes levevilkår bliver for stor. Problemet bliver endnu vanskeligere at klare, når det ikke er politik, men den såkaldte »fin-kultur« det drejer sig om. Det giver sig i dette bind af Københavns historie udslag i, at der omtales 52 forfattere, 42 skuespillere, men kun 28 medlemmer af Borgerrepræsentationen. Derimod skyldes registerets rige beholdning af arkitekter nok, at det var en periode med et vældigt byggeri i kommunen. Det er både ret og rimeligt, at nogle arkitekter får æren for deres indsats, mens andre nagles til deres ansvar.

Stadsarkivar Sigurd Jensen, der nåede at færdiggøre arbejdet med bogen inden sin død, demonstrerer al den kyndighed, der skal til i denne balancegang. Bogen er mættet med oplysninger uden at blive tung læsning. Han har gang på gang valgt at give illustrerende detaljer fra hverdagen som socialhistorisk oplysning fremfor at levere en statistisk tabel. Det er for det meste fornuftig læsning, men prisen er unægtelig en vis uoverskuelighed. Søger man i bogen efter en bestemt oplysning, må man indstille sig på at læse et eller flere kapitler for at finde den. Indholdsfortegnelsens journalistiske kapiteloverskrifter er ikke til megen hjælp i denne sammenhæng.

Det første kapitel begynder med et referat af Borgerrepræsentationens møde en tilfældig aften i 1900, hvor man drøftede om lærerne, brandmændene og fyrbøderne skulle have lønforhøjelse. Foruden fine karakteristikker af diskussionsdeltagerne er det væsentligste indhold imidlertid en redegørelse for byens budgetmæssige vanskeligheder, når det var Christiansborg, der satte (snævre) rammer for, hvilke skatteindtægter kommunen kunne få.

København var perioden igennem en by i vækst. Selvom Frederiksberg og Gentofte allerede dengang etablerede sig som skattely i forhold til København, var de egentlige finansielle storby-problemer med befolknings- og skattemæssig udtynding af centerkommunen ikke akutte endnu. Men vanskelighederne med kommunestyrets forfatning, sammenblandingen af næsten autokratiske embedsborgmestre og demokratisk valgte, men næsten magtesløse borgerrepræsentanter, var der i fuldt mål. Det var – også dengang – særligt fremtrædende, når et par af borgmestrene blev indviklet i en politisk og/eller personlig fejde.

Sigurd Jensens fortællestil er redelig, med en overbærende humor overfor de mærkværdigheder og tåbeligheder menneskene – og måske især kommunalpolitikere – kan opvise.

Henrik S. Nissen

JESPER VANG HANSEN: *Højreekstremister i Danmark 1922–1945.* Odense Universitetsforlag, 1982. 221 s.

Jesper Vang Hansens bibliografi over »genrejser«-bevægelsernes blade og tidsskrifter rummer omkring 250 titler. De fleste numre er af nazistisk proveniens; omkring 30 er tyske propagandaskrifter med dansk adressat, og falder således udenfor genrejser-begrebet – vel i

det hele en noget upræcis kategorisering. Bibliografien repræsenterer en meget stor arbejdsindsats, og vil være et nyttigt arbejdsredskab for alle der ønsker en første indgang til de tusind blomster på den yderste højrefløj. Vi får korte oplysninger om udgivelsesperiode, antal numre, målgruppe, udgivere og redaktion samt trykkested – og hvor kilderne tillader det, også lidt pressehistorie. Bogen tilstræber fuldstændighed. Jeg skal ikke have nogen mening om hvorvidt dette mål er nået, men føler mig fuldt tilfredsstillet når selv de nazistiske frimærkesamleres blad er medtaget!

Hans Kirchhoff

JØRGEN HÆSTRUP: *Dengang i Danmark. Jødisk ungdom på træk 1932–1945*. Odense Universitetsforlag, 1982. 267 s. Ill. Kr. 134.20.

Under udarbejdelsen af værket om departementschefsstyret («– Til landets bedste» I–II, 1966–71) kom Jørgen Hæstrup ind på jødernes situation og undrede sig over at finde unge landbrugspionerer blandt emigranterne fra Tyskland. Som nysgerrig forsker har Hæstrup siden gjort et grundigt arbejde, som er udmøntet i en spændende og letlæst bog.

Med sin velkendte sporsans skaffede han et omfattende kildemateriale til veje. 86 beretninger fra de unge immigranter, der nu lever spredt rundt i verden. Et stort arkivmateriale fra organisationerne Landøkonomisk Rejsebureau, Kvindernes Liga for Fred og Frihed og Danske Kvinders Nationalråd. Desuden bygges på akter fra justitsministeriet og udenrigsministeriet, men ikke fra Mosaisk Trossamfund.

Som ved sit første arbejde med modstandsbevægelsens historie oplevede Hæstrup også nu at finde frem til vigtige papirer fra dengang ude hos beretterne og andre. For at trække emnets menneskelige aspekter frem er de sene beretninger blevet en meget vigtig kildegruppe. Hæstrup argumenterer – for mig at se overbevisende – for en højere værdsættelse af de sene beretninger end det er gængs hos faghistorikere. De usædvanlige begivenheder oplevedes af unge sind, derfor står de skarpt i erindringen. Og når det gælder flugten i oktober 43, er de sene beretninger primære kilder.

Ca. 1600 unge tyske jøder kom på landbrugsuddannelse i Danmark som led i en udvandring til Palæstina. Det begyndte, da Hechaluz-kontoret (fra den zionistiske pionerorganisation) i Berlin i maj 1932 søgte opholdstilladelse for syv jøder hos Landøkonomisk Rejsebureau, der siden 1912 forestod udveksling af landbrugslever med en række europæiske lande. Med den daglige leder, sekretær Niels Siggaard som den centrale person opbyggedes en ordning, hvor unge jøder udstationeredes på danske gårde. Forudsætningen var, at de ikke tog arbejde fra danske landbrugsmedhjælpere. Derfor fastholdt Siggaard, at der ikke skulle gives løn. Med rette fremhæves Landøkonomisk Rejsebureaus vigtige rolle, for Mosaisk Trossamfund kunne i 1933 ikke i socialministeriet få arbejdstilladelse til 20 tyske jøder, der ønskede en håndværkeruddannelse.

Efter Krystalnatten i november 1938 ønskede mange tyske jøder at bringe deres børn i sikkerhed uden for landets grænser. Der skabtes kontakt med dansker jøder. I januar 1939 gav justitsminister Steincke tilladelse til at modtage 25 børn (i alderen 13–16 år), og i juli 1939 kunne 300 børn komme ind – under forudsætning af, at det kun var en gennemvandring. Små tal, men Steinckes ord i radioen 23.11.1938: Jeg ville »aldrig være så dum gennem en masseindvandring af jøder hertil at medvirke til at skabe antisemitisme her i landet« afspejler vilkår for humanitært hjælpearbejde i 30'ernes Danmark.

Nøglepersonerne i arbejdet for Aliyah-børnene var den tyskfødte sagførerfrue, Melanie Oppenheim, Thora Daugaard, Kvindernes Liga for Fred og Frihed, og Kirsten Gloerfelt-Tarp, Danske Kvinders Nationalråd. Der blev udført et energisk arbejde af de tre og deres bagland. Ligaen skaffede pladser i landbohjem, og Nationalrådet sørgede for penge.